

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

БОБЧИНСЬКИЙ П. М.,
аспірант кафедри кримінального права
та кримінології
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.44

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.37>

**ВДОСКОНАЛЕННЯ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК ПОРУШЕННЯ
НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ПОЛОЖЕНЬ
КК УКРАЇНИ ТА КК ІНШИХ КРАЇН**

Стаття присвячена дослідженню доктринальних та законодавчих положень кваліфікуючих ознак, передбачених ст. 162 КК України «Порушення недоторканості житла». Проаналізовано законодавчі положення кримінальних кодексів України та інших країн щодо забезпечення недоторканості житла, а саме виявленню плюсів та вад закріплених кваліфікуючих ознак в КК України. Надано пропозиції на підставі зарубіжних КК щодо певних уточнень або змін до складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України. Доведено, що окрім встановленої схожості кваліфікованих ознак забезпечення недоторканості житла у КК України та нормах КК інших країн, у зарубіжному законодавстві закріплені й інші ознаки, які можуть бути імплементовані до КК України (ст. 162 КК України). Так, серед цих ознак: КК Республіки Молдова – вчинення організованою злочинною групою або злочинною організацією; КК Грузії – що спричинило значну шкоду; вчинення групою осіб; КК Республіки Таджикистан – з незаконною установкою в житловому приміщенні підслуховуючих або інших спеціальних пристроїв; КК Республіки Казахстан – вчинення групою осіб; в нічний час; КК Французької Республіки – за допомогою брехні, самоуправства; КК Чеської Республіки – подолання перешкод метою якої є недопущення проникнення до приміщення; вчинення діяння із зброєю по відношенню до щонайменше двох осіб; КК Республіки Болгарія – з використанням хитрості, обману; спеціальних технічних засобів; вночі; озброєною особою або двома чи більше особами. Звернення до досвіду деяких зарубіжних країн вказує на наявність додаткових кваліфікуючих ознак, які могли би поповнити ст. 162 КК України, зокрема встановлення форм співучасті – вчинення організованою злочинною групою або злочинною організацією, вчинення групою осіб; встановлення способів – з незаконною установкою підслуховуючих або інших спеціальних пристроїв; спеціальних технічних засобів; вчинення діяння із зброєю по відношенню до щонайменше двох осіб; з озброєною особою або двома чи більше особами; хитрості, обману; за допомогою брехні, самоуправства; вчинення в нічний час. Із перерахованого переліку кваліфікуючих ознак, запропоновано закріпити у ч. 2 ст. 162 КК України, такі кваліфіковані ознаки, як вчинення групою осіб; з незаконною установкою спеціальних технічних засобів.

Key words: *досвід, житло, злочин, імплементація, кваліфікуючі ознаки, кримінальне правопорушення, кримінальне законодавство, недоторканість, насильство, службова особа.*

Bobchynskyi P. M. Improving the qualifying features of violation of the inviolability of housing: analysis of legislative provisions of the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Code of other countries

The article is devoted to the study of doctrinal and legislative provisions of qualifying features provided for by Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine "Violation of the inviolability of housing". The legislative provisions of the criminal codes of Ukraine and other countries on ensuring the inviolability of housing are analyzed, namely, the advantages and disadvantages of the qualifying features enshrined in the Criminal Code of Ukraine are identified. Proposals are given based on foreign Criminal Codes regarding certain clarifications or changes to the composition of the criminal offense provided for by Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine. It is proven that in addition to the established similarity of the qualifying features of ensuring the inviolability of housing in the Criminal Code of Ukraine and the norms of the Criminal Codes of other countries, other features are enshrined in foreign legislation that can be implemented in the Criminal Code of Ukraine (Article 162 of the Criminal Code of Ukraine). Thus, among these features: the Criminal Code of the Republic of Moldova – committed by an organized criminal group or criminal organization; the Criminal Code of Georgia – which caused significant damage; committed by a group of persons; the Criminal Code of the Republic of Tajikistan – with the illegal installation of eavesdropping or other special devices in residential premises; The Criminal Code of the Republic of Kazakhstan – committed by a group of persons; at night; the Criminal Code of the French Republic – with the help of lies, arbitrariness; the Criminal Code of the Czech Republic – overcoming obstacles the purpose of which is to prevent entry into the premises; committing an act with a weapon against at least two people; the Criminal Code of the Republic of Bulgaria – with the use of cunning, deception; special technical means; at night; by an armed person or two or more persons. An appeal to the experience of some foreign countries indicates the presence of additional qualifying features that could supplement Article 162 of the Criminal Code of Ukraine, in particular, the establishment of forms of complicity – committing by an organized criminal group or criminal organization, committing by a group of persons; establishment of methods – with the illegal installation of listening or other special devices; special technical means; committing an act with a weapon against at least two people; with an armed person or two or more persons; cunning, deception; with the help of lies, arbitrariness; committing at night. From the above list of qualifying features, it is proposed to include in Part 2 of Article 162 of the Criminal Code of Ukraine such qualifying features as committing by a group of persons; with the illegal installation of special technical means.

Key words: *experience, housing, crime, implementation, qualifying features, criminal offense, criminal legislation, immunity, violence, official.*

Вступ. У теорії кримінального права під кваліфікуючими ознаками розуміють передбачені законом притаманні частині злочинів відповідного виду суттєві обставини, що відбивають типовий, значно змінений порівняно з основним складом злочину ступінь суспільної небезпечності вчиненого й особи винного та вплив на законодавчу оцінку вчиненого й міру відповідальності [4, с. 48]. Кваліфікуючі ознаки, поряд з іншими кримінально-правовими засобами, виконують функцію диференціації кримінальної відповідальності, встановлюючи нові, підвищені порівняно з передбаченими санкціями за злочин з основним складом межі типового покарання [18, с. 366]. Отже, кваліфікуючі ознаки використовуються у кримінальному праві як засіб диференціації кримінальної відповідальності для конструювання більш небезпечного виду діянь і відповідно для визначення у законі нових меж караності порівняно з тими, які передбачені за вчинення основного складу кримінального правопорушення.

Серед обставин, які визнаються кваліфікуючими ознаками складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 162 КК: вчинення його службовою особою; із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування. Арсенал засобів для диференціації здається більш, ніж достатнім, однак використання його не за певними ustalеними правилами призводить до того, що нівелюється різниця між покараннями за основний та кваліфікований склад кримінального правопорушення часто обсяг покарання не відповідає ступеню суспільної небезпеки певного кримінального правопорушення, завданій ним шкоди.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження доктринальних та законодавчих положень щодо кваліфікуючих ознак, передбачених ст. 162 КК України «Порушення недоторканості житла», аналіз законодавчих положень щодо забезпечення недоторканості житла, а саме виявлення плюсів та вад закріплених кваліфікуючих ознак в КК України та пропозиції на підставі зарубіжних КК щодо певних уточнень або змін нададуть в подальшому більшості дієвості складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України.

Результати дослідження. Перелік обтяжуючих обставин міститься в ст. 67 Кримінального кодексу України. Вони виходять за межі складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, і є підставою для суду в призначенні більш суворого покарання в межах санкції статті цього Кримінального кодексу. Але буває й так, що певна обтяжуюча обставина знаходить своє закріплення як кваліфікуюча ознака конкретного складу кримінального правопорушення. При застосуванні покарання в таких випадках суд не може враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує (ст. 67 КК України).

Як вже було зазначено раніше ч. 2 ст. 162 КК України передбачає відповідальність за кваліфікуючі (обтяжуючі) види діяння, зазначені в указаній диспозиції статті. До них належать: а) вчинення його службовою особою; б) із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування.

На диференціацію відповідальності і покарання впливає багато чинників, одним із яких є спеціалізація кримінальної відповідальності за рахунок створення норм зі спеціальним суб'єктом. Так і у ст. 162 КК України законодавець передбачив відповідну ознаку в ч. 2 ст. 162 КК України – вчинення його службовою особою. Із змісту диспозиції зрозуміло, що кримінальне правопорушення може бути вчинене службовою особою (без конкретизації). Такий виклад породжує певні суперечки між науковцями, які вбачають помилки кваліфікації під час відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 162 КК України від кримінальних правопорушень розділу XVII (у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг), а саме від кримінальних правопорушень, передбачених статтями 364, 364-1, 365 та 365-1 ККУ. Жмур Ю. М. відмічає, що серйозною вадою конструкції цієї норми є те, що у ній відсутнє посилання на використання службовою особою влади або свого службового становища. Норма ч. 2 ст. 162 КК України обмежується лише вказівкою «Ті самі дії, вчинені службовою особою...». Така ситуація формально дає можливість кваліфікувати за ч. 2 ст. 162 КК України дії будь-якої службової особи, навіть якщо вони не пов'язані з її професійною діяльністю [6, с. 185–191].

Слід зазначити, зокрема у процесі кваліфікації виникає питання про подолання конкуренції ч. 2 ст. 162 КК України та перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України). Ч. 2 ст. 162 КК України та ст. 365 КК України мають свої характерні особливості, на які слід звертати увагу при кваліфікації. Так, у диспозиції ст. 162 КК України передбачається відповідальність за вчинення незаконних дій (незаконного проникнення до житла або іншого володіння особи, проведення в них огляду або обшуку, а так само незаконного виселення чи інших дій, що порушують недоторканність житла громадян), які загалом характерні для перевищення влади або службових повноважень, коли службова особа виходить за межі наданих їй повноважень, діє у незаконний спосіб (незаконними методами) [7, с. 499; 1, с. 217, 239]. А при скоєнні зловживання владою або службовими повноваженнями службова особа «в межах її повноважень, визначених законом, використовує їх всупереч інтересам служби» [7, с. 499]. А отже, ст. 365 КК України доцільно визнавати загальною, а ч. 2 ст. 162 КК України – спеціальною нормою. Це твердження

підтримують, зокрема, П.П. Андрушко та А.А. Стрижевська [1, с. 241], а також положення постанови Пленуму Верховного Суду України [20]. Аналіз диспозицій ч. 2 ст. 162 КК України та ст. 365 КК України демонструє, що у статті, яка вміщує загальну норму (ст. 365 КК України), обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення названі суспільно небезпечні наслідки – заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, які можуть, зокрема, полягати і в порушенні охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина [20]. У той же час у статті, яка вміщує спеціальну норму (ч. 2 ст. 162 КК України), суспільно небезпечні наслідки не передбачені. У зв'язку з цим виникає закономірне питання про те, чи потрібно при кваліфікації враховувати підвищену суспільну небезпеку посягання, що передбачена у загальній нормі? Як зазначав Навроцький В.О., цю проблему загострює незбалансованість санкцій загальної та спеціальної норм, оскільки «спеціальна норма по суті містить привілейований вид злочину» [19, с. 473]. Вирішення питання про відмежування розглядуваної норми Розділу XVII КК України, необхідно здійснювати за правилами подолання конкуренції загальної та спеціальної норми. За своїм змістом положення ч. 2 ст. 162 ККУ є спеціальним видом зловживання та перевищення службовою особою своїх повноважень, оскільки з усіх можливих дій, які утворюють зловживання чи перевищення, криміналізуються лише ті, що порушують недоторканність житла чи іншого володіння. З огляду на це перевага повинна віддаватися саме цій нормі [6, с. 185–191].

Звернення до окремих випадків на практиці вказує на те, що вчинення службовою особою порушення недоторканності житла кваліфікується по-різному. Наприклад, Дубенським міськрайонним судом К. (оперуповноважений Дубенського міськрайвідділу УМВС України в Рівненській області) був засуджений за ч. 1 ст. 365 КК України. Як вказано у формулюванні обвинувачення, перевищення влади або службових повноважень виразилося у тому, що К. незаконно оглянув житло Д., помістив його до ізолятора тимчасового тримання та незаконно провів оперативну закупку наркотичної речовини – макової соломи [3]. Вважаємо, що кваліфікація діянь винного за ч. 1 ст. 365 КК України була помилковою, оскільки, виходячи з формулювання обвинувачення, винний скоїв три самостійних склади злочинів – порушення недоторканності житла (ч. 2 ст. 162 КК) щодо незаконного огляду житла Д., завідомо незаконне затримання (ч. 1 ст. 371 КК) щодо поміщення Д. до ізолятора тимчасового тримання (ця стаття також є спеціальною щодо ст. 365 КК), а також перевищення влади (ч. 1 ст. 356 КК) щодо незаконного проведення оперативної закупки наркотичної речовини. Тобто, Лубенський міськрайонний суд допустився помилки, кваліфікувавши реальну сукупність злочинів за однією статтею 365 КК України. Проте у кримінальних провадженнях трапляються і випадки правильної кваліфікації дій службової особи, яка порушила недоторканність житла громадян, за ч. 2 ст. 162 КК України. Саме так були кваліфіковані дії Д., яка працювала на посаді начальника гуртожитку медпрацівників Миколаївської обласної лікарні та незаконно проникла у житло (кімнату гуртожитку) та провела у ньому огляд [2], дії старшого державного виконавця ВДВС Корабельного районного управління юстиції м. Миколаєва, яка незаконно проникла і провела огляд у житлі потерпілого [5]. Проте, відповідні два приклади вказують на наявні суперечності кримінально-правових норм через неточність змісту диспозиції кримінального правопорушення ч. 2 ст. 162 КК України (відсутність на конкретизацію службової особи), а також конкуренцію ч. 2 ст. 162 КК України із кримінальними правопорушеннями у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг Розділу XVII (конкуренція загальної та спеціальних кримінально-правових норм).

Відповідні проблеми щодо правильної кваліфікації за ч. 2 ст. 162 КК України, а саме при застосування кваліфікуючої ознаки вчинення службовою особою, вимагає від нас звернення до досвіду деяких КК зарубіжних країн, які схожу ознаку також закріплюють у нормах, що регулюють недоторканість житла в іншому вигляді. Так КК Республіки Молдова у ст. 179 (3) передбачає особливу кваліфікуючу ознаку «з використанням службового

становища» [12, с. 339]; КК Республіки Болгарія у ч. 1 ст. 170 передбачає серед інших ознак «зловживання владою», як спосіб вчинення діяння [13, с. 108]; КК Королівства Іспанія ст. 204 передбачає кримінальну відповідальність «посадовій особі, яка вийшла за дозволи законом межі і використала своє службове становище» [10, с. 107]; КК Грузії у ч. 3 ст. 160 передбачено «з використанням службового становища ...» [9, с. 93–94]; КК Республіки Таджикистан у ч. 2 ст. 147 передбачає використання службового становища» [14, с. 95–96]; КК Азербайджанської Республіки у ст. 157.3 «...службовою особою з використанням свого службового становища» [8, с. 125]; КК Республіки Казахстан ч. 3 ст. 149 передбачає «особою з використанням свого службового становища» [8, с. 317]. Отже відповідний досвід вищезазначених країн щодо визначення (формулювання) схожої ознаки (вчинення службовою особою, передбаченої ч. 2 ст. 162 КК України) може бути запозичений, що на наш погляд зменшить коло питань, щодо змістових та сутнісних ознак передбачених у ч. 2 ст. 162 КК України, а такому вигляді «Ті самі дії, вчинені особою з використанням службового становища».

Іншою кваліфікованою ознакою кримінального правопорушення передбаченого ст. 162 КК України є застосування насильства чи з погрозою його застосування. Звернення до коментарів до Кримінального кодексу України зазначають, що під поняттям насильство у складі кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 162, охоплюється будь-яке фізичне насильство Під насильством слід розуміти фізичне насильство як небезпечне, так і безпечне для життя і здоров'я потерпілого: умисне спричинення легкого тілесного ушкодження (ст. 125 КК), нанесення побоїв (ст. 126 КК) тощо. Якщо потерпілому спричиняється умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК) або смерть (ст. 115 КК), то винний відповідає за сукупністю статей КК, що передбачають відповідальність за посягання на здоров'я та життя і за порушення недоторканності житла) [15]. Отже, ми підтримуємо таку позицію і вважаємо, що поняттям «насильство» як кваліфікуючої ознаки порушення недоторканності житла у кримінальному правопорушенні, передбаченому ч. 2 ст. 162 КК України, охоплюється фізичне насильство, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого (ч. 2 ст. 162 КК України), а також і психічне насильство, яке виражається в погрозі застосування такого ж за характером фізичного насильства. Погроза застосування насильства виражається в залякуванні потерпілого застосуванням до нього фізичного насильства і має бути реальною. «Погроза насильством» становить залякування застосуванням насильства щодо потерпілого або інших осіб. Така погроза зазначається в статтях КК, де закріплюється одним із двох способів: як самостійний кримінальний правопорушення або як спосіб вчинення кримінального правопорушення. Зазвичай погрози визначаються за своїм певним змістом, окрім випадків, передбачених ч. 2 ст. 162 КК України, де вказується лише на сам факт погрози. У вказаних випадках висловлена погроза охоплюється ознаками ч. 2 ст. 162 КК України і додаткової кваліфікації за ст. 129 КК України чи ст. 195 КК України не потребує [15]. Отже, кваліфікуючою ознакою застосування насильства та погрози його застосування (ч. 2 ст. 162 КК України) є порушення недоторканності житла, що поєднані з застосуванням фізичного насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого або погрозою його застосування.

Маємо зазначити, що схожу ознаку в нормах КК зарубіжних країн, містить ст. 179 КК Республіки Молдова (застосування насильства чи погрозою його застосування) [12, с. 339]; ч. 1 ст. 170 КК Республіки Болгарія (використання сили, залякувань) [13, с. 108]; ст. 157.3 КК Азербайджанської Республіки (насильства чи загрози його застосування) [8, с. 125]; ст. 202 КК Королівства Іспанія (насильства або залякування) [10, с. 107]; ч. 3 ст. 160 КК Грузії (із застосуванням насильства або з погрозою насильства) [9, с. 93–94]; ст. 147 КК Республіки Таджикистан (з застосуванням насильства чи погрози його застосування) [14, с. 95–96]; ст. 149 КК Республіки Казахстан (із застосуванням насильства або погрози його застосування) [8, с. 317]; ст. 226-4 КК Французької Республіки (погроз та примусу) [16, с. 134]; ст. 178 КК Чеської Республіки (насильства або погрозу прямого застосування насильства) [17, с. 114]; ст. 165 КК Литовської Республіки (насильств, іншим способом проти волі власника чи інших уповноважених осіб) [11, с. 92]. Отже за змістом усі перераховані випадки

закріпленої ознаки схожі, в більшості країн ідентичні українському закріпленню (ознака охоплює зокрема такі способи діяння, як погроза, примус, залякування тощо).

Окрім встановлення схожості КК України із нормами, що ставлять під охорону суспільні відносини, що забезпечують право на недоторканість житла, для більш ширшого підходу до удосконалення кваліфікуючих ознак варто, як на наш погляд проаналізувати відповідні норми КК зарубіжних країн на предмет наявності інших ознак, які можуть бути імплементовані до КК України (ст. 162 КК України). Так, серед таких ознак маємо зазначити: КК Республіки Молдова – вчинення організованою злочинною групою або злочинною організацією; КК Грузії – що спричинило значну шкоду, вчинення групою осіб; КК Республіки Таджикистан – з незаконною установкою в житловому приміщенні підслуховуючих або інших спеціальних пристроїв; КК Республіки Казахстан – вчинення групою осіб, в нічний час; КК Французької Республіки – за допомогою брехні, самоуправства; КК Чеської Республіки – подолання перешкод метою якої є недопущення проникнення до приміщення, вчинення діяння із зброєю по відношенню до щонайменше двох осіб; КК Республіки Болгарія – з використанням хитрості, обману, спеціальних технічних засобів, вночі, озброєною особою або двома чи більше особами.

Розкриваючи кваліфікуючі ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України маємо зазначити, що визначені законодавцем, хоча і мають певні вади, проте не повною мірою впливають на реалізацію попереджувальної (стримуючої) функції кримінального правопорушення тим більш стосовно, вчинення відповідного кримінального правопорушення із обтяжуючими обставинами. Звернення до досвіду деяких зарубіжних країн вказує на наявність у відповідних складах, що забезпечують охорону приватності житла додаткових кваліфікуючих ознак, які могли би поповнити ст. 162 КК України, зокрема встановлення форм співучасті – вчинення організованою злочинною групою або злочинною організацією, вчинення групою осіб; встановлення способів – з незаконною установкою підслуховуючих або інших спеціальних пристроїв; спеціальних технічних засобів; вчинення діяння із зброєю по відношенню до щонайменше двох осіб; з озброєною особою або двома чи більше особами; використанням хитрості, обману, за допомогою брехні, самоуправства; вчинення в нічний час. Із перерахованого переліку кваліфікуючих ознак, вважаємо доцільним закріпити у ч. 2 ст. 162 такі як вчинення групою осіб, з незаконною установкою спеціальних технічних засобів. Отже, викласти ч. 2 ст. 162 КК України в такій редакції «2. Ті самі дії, вчинені особою з використанням службового становища або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування або вчинені групою осіб або з використанням спеціальних технічних засобів».

Список використаних джерел:

1. Андрушко, П. П., Стрижевська А. А. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика : навч. посіб. Київ : Юрисконсульт, 2006. 342 с.
2. Архів Верховного Суду України. Кримінальна справа № 5-200 км за 2006 р. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 11.10.2024)
3. Архів Рівненського Апеляційного суду. Кримінальна справа № 11а-235 за 2006 р. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 11.10.2024)
4. Гуторова Н.О. Проблеми вдосконалення кваліфікуючих ознак злочинів у сфері господарської діяльності. *Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності* : матер. наук.-практ. конференції / ред. кол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. Х.: «Кроссруд», 2006. С. 47–50.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. – Кримінальна справа № 40661. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 11.10.2024)
6. Жмур Ю.М. Розмежування «Порушення недоторканності житла» від складів злочинів зі схожим складом, що складають конкуренцію норм. *Економіка і право*. Серія 18. 2015 р. С. 185–191.

7. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. Київ : Юридична думка, 2004. 656 с.
8. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову. Т. В. Руденко. К. : ОВК, 2016. 490 с.
9. Кримінальний кодекс Грузії / Переклад на українську мову. Т. В. Руденко; під заг. ред. О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2021. 254 с.
10. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В.Л. Менчинського ; переклад на українську мову О.В. Лішевської. Київ : ОВК, 2017. 284 с.
11. Кримінальний кодекс Литовської Республіки / переклад К. В. Менченя; під ред. О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2021. 158 с.
12. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, Кримінальний кодекс Молдова, під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову Т.В. Руденко. К. : ОВК, 2016. 462 с.
13. Кримінальний кодекс Республіки Болгарія / О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2024. 294 с.
14. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан / переклад Станіч В.С.; під ред. О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2021. 288 с.
15. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред.В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013.Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Ба у лін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.
16. Кримінальний кодекс Французької Республіки, під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову Станіч В.С.. К. : ОВК, 2017. 348 с.
17. Кримінальний кодекс Чеської Республіки / Переклад на українську мову О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2020. 264 с.
18. Марін О.К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матер. XII регіон. наук.-практ. конф., 9–10 лютого 2006 р. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. С. 366–369.
19. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
20. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України №15 від 26 грудня 2003 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text> (дата звернення 12.10.2024)
21. Тадика Є. Д. Порухення недоторканості житла: проблеми кваліфікації та відповідальності. *Молодий вчений*. 2018. № 12, ч. 2. С. 201–204.

